

כתובת האתר של ישיבת "אשרי האיש" – ההרצאות של הרב יוסף צ. בן-פורת

www.emuna.info

שיחתו השבועית של

ראש הישיבה – הרב יוסף צ. בן-פורת

הכניסה לארץ ישראל היתה ניסיון קשה מידי מיד ביציאת מצרים,
אבל לאחר חיזוקי אמונה רבים, הפכה להיות ניסיון שניתן לעמוד בו!

פרשת בשלח, שנת תשע"ד

ולא נחם א-להים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אומר א-להים
פן ינחם העם בראתם מלחמה וישבו מצרימה" (שמות יג, יז).

למה לא הלכו ישראל בדרך הקצרה והישרה לארץ ישראל?

הדרך המקובלת ביותר, הישרה והקצרה ביותר ממצרים לארץ ישראל, היא
לאורך שפלת החוף. הצפי שלנו הוא, שבני ישראל שהולכים לארץ המובטחת, ילכו
בדרך זאת, ולכן מקדימה התורה ומספרת, למה לא הוביל אותם הבורא במסלול
זה. וההסבר הוא, שמא כשיתקלו במלחמה מצד הפלשתים, הם יסוגו לאחור ויחזרו
למצרים. לכן "הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה" (רש"י), "דרך המדבר ים
סוף" (יח).

הסבר זה מעורר שאלות כבדות, כפי שמציג המהר"ל ז"ל: "ואם תאמר ומי
איכא ספיקא קמיה שמיא (ברכות ג, ב) שאמר 'פן ינחם העם'?! (גור אריה), כלומר,
והלוא השי"ת צופה מראשית אחרית, ויודע כל מה שהתרחש עד סוף כל הדורות,
אם כן, הכיצד זה שהפסוק משתמש במילה 'פן', שמשמעותה – אולי – שכביכול, **אין**
זה ברור לבורא עולם כיצד יגיבו בניי על אירוע מלחמתי, בדרכם לארץ ישראל.

מחשבה, כגון זו, אין הדעת סובלתה, שכן היא מנוגדת ליסודות האמונה! מסביר רבינו בחי ז"ל:

"פן ינחם העם - אין ספק כלפי הקב"ה, שהרי יודע היה כי ינחם העם
אם יוליקם הדרך הקרוב, אבל באור פן ינחם **כדי שלא ינחם**... הוליקם
בדרך המדבר ולא דרך ארץ פלשתים שלא לתת להם הזמנה שישובו
למצרים מן הדרך ההוא הקרוב".

הווי אומר, שברור מעבר לכל ספק, שכשהם יתקלו במלחמה, הם ישובו מיד מצרימה בדרך הקצרה והישרה. ולכן, אין ברירה, אלא להוליקם בדרך אחרת. אבל גם לאחר פירוש זה, נשארת שאלה, תלויה ועומדת, הלוא, יכול הקב"ה לתת בליבם אומץ לצאת ולהילחם באויב ולנצחו, ואז לא יחזרו למצרים. תשובה לשאלה זו, מצינו בפירוש החזקוני:

"פן ינחם העם - אין להרהר על פסוק זה כי גלוי וידוע שבידו לנחותם
גם דרך ארץ פלשתים ולא ישובו מצרימה, אלא כנגד מדת הדין שהיתה
מקטרגת עליהם לנסותם אם ישובו אם לא ישובו, אמר הקב"ה כך גלוי
לפני **אם יהיו מנוסים לא יעמדו בניסיון** וגו'".

בורא עולם, הוא כל יכול, ובידו להובילם בכל דרך שירצה ובכל אופן שירצה, ולקבל כל תוצאה שהיא אשר בה רוצה חכמתו יתברך. אלא, שמידת הדין, מונעת התערבותו ית' בשינוי רגשותיהם הפנימיים, של ישראל. שכן לבו של האדם הוא המרחב בו נערכת, באופן קבוע, מלחמת היצר כנגד רגש האמונה המקנן בו. לכן הפירוש הוא, התערבות ה' באותה התמודדות ע"י תוספת מלאכותית – חיצונית של אומץ שיסלק את הפחד. משמעותה של הנהגה כזאת הוא, הפרת עקרון הבחירה החופשית שהוא תכלית הבריאה ויסוד כל התורה כולה. על פי המצב הנוכחי, ודאי שלא יעמדו בניסיון, פחד המלחמה יבריחם חזרה למצרים!

מה יכול לגרום ליוצאי מצרים לפחד ממלחמה?

במדרש רבה (שמ"ר כ, יא) מצאנו, שפחדם של עם ישראל אמור להתעורר, לא מחמת מלחמה בהווה בדרכם לישראל, אלא בגלל מלחמה שהיתה שלושים שנה לפני יציאתם ממצרים, שבה הושמדו מאות אלפים מבני שבט אפרים, שטעו בחשבון הקץ וחשבו שארבע מאות שנות הגלות מתחילות מברית בין הבתרים, ולא מלידת יצחק. בדרכם לארץ ישראל יצאו כנגדם הפלשתים והרגו מהם שלוש מאות אלף איש.
"שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ ונהרגו מהם
ל' רבוא... והיו עצמותיהם שטוחין בדרך חמרים חמרים שכבר היה להם
ל' שנה שיצאו עד שלא יצאו אחיהם ממצרים. אמר הקב"ה: אם יראו
ישראל עצמות בני אפרים שטוחין בדרך יחזרו למצרים... אמר הקב"ה

יהיו מסבבים את הדרך כדי שלא יראו עצמות אחיהם מושלכין בדרך ויחזרו למצרים".

כשישראל יראו שטח גדול ובו מאות אלפי שלדים, חיל ורעדה יאחזום!

תמיהה גדולה: הרי בסופו של דבר גם בהליכתם בדרך הארוכה, רצו לחזור למצרים!
אבל, מעיקה עלי שאלה הרבה יותר קשה והרבה יותר עקרונית. מן הפסוקים משתמע, שבמסלול שהובילם השי"ת, ההליכה דרך ים סוף, יש בה תרופה לפחד מפני מלחמה ולחשש שהעם יחזור למצרים. אולם, כשאנו צופים לעבר העתיד הקרוב, כשהגיעה שעתם היפה של ישראל, לצעוד לכיוון הארץ, ומשה מבשר להם שתוך כמה ימים הם יכנסו לארץ ישראל ללא פחד ומורא (דברים א, כא), החלו הספקות והחרדות לערער את ביטחונם. כתוצאה מכך, הם דרשו ממשה רע"ה, לשלוח מרגלים לבדוק אם אמנם זו ארץ טובה, ואם אכן בכוחם לגבור על צבאות תושביה.

"וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַח אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וְיִשְׁבּוּ אֵתְנוּ דְבַר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה בָּהּ וְאֶת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבָא אֱלֹהֵינוּ" (א, כב).

כעבור ארבעים יום, חזרו המרגלים ובפיהם מימצאים חמורים ביותר:
"אָפֶס כִּי עַז הָעַם הָיָה בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנָק רָאִינוּ שָׁם וְגו'. **לֹא נוּכָל לַעֲלֹת** אֶל הָעַם כִּי חֹזֶק הוּא מִמֶּנּוּ" (במדבר יג, כת. לא), "חֹזֶק הוּא מִמֶּנּוּ – כְּבִיכּוֹל **כָּל־פִּי מַעֲלָה אָמְרוּ**" (רש"י).
"**וְאֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מַדּוּת**" (שם, לב), "אַנְשֵׁי מַדּוּת – גְּדוֹלִים וְגִבּוֹהִים וְצָרִיךְ לִתֵּן לָהֶם מִדָּה **כְּגוֹן גִּלְיָת** – גִּבּוֹהַּ שֶׁשׁ אֲמוֹת וְזֵרֶת" (רש"י).

הכל שחור משחור! הארץ אינה טובה, קיימת בה תמותה גבוהה מאוד של אנשים צעירים, תושביה כולם ענקים כמו גלית! ומכאן, שהם חזקים מאוד, עד כדי כך, שהם, כביכול, חזקים יותר מהבו"ת!
לאחר ששמעו ישראל לאן משה רוצה להוביל אותם, הם נמצאים בזעזוע שגורם להם לשהייה נוראה:

"וְלָמָּה הִ' מֵבִיא אֶתְנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנָפֹל בְּחָרֶב נִשְׁיָנוּ וְנִסְפּוּ? הֲיִינוּ לְבָז הָלוֹא **טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיִם**" (יד, ג).

מסקנתם המעשית היא: וְלֹא־מָרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו **נִתְּנָה רֹאשׁ**

וְנִשְׁוֹבָה מִצְרָיִם" (יד, ד).

ההמשך ידוע לכולם, הקב"ה רצה להשמידם ולכלותם על פני האדמה. משה פעל בתפילתו שעונשם יוקל, והם ישארו במדבר ארבעים שנה, רק בני אותו דור ימותו, ובניהם הם שיכנסו לארץ ישראל.

יוצא אפוא, שגם לאחר שהוליד אותם הקב"ה דרך המדבר ים סוף, גם לאחר שחוו את הניסים הנוראיים של קריעת ים סוף, גם לאחר שעלו ונתעלו לדרגות עילאיות ביותר, כשנפתחו בפניהם כל שבעת הרקיעים עד שפרחה נשמתם, במעמד הר-סיני, בסופו של דבר התקבלה התוצאה: **"נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוּבָה מִצָּרִימָה!"**

הלוא, הסיבה שלא הלכו בדרך הקצרה היתה למנוע מצב זה, וכי לא ידע השי"ת שבסופו של דבר גם דרך המהלך השני, בדרך הארוכה, יגיעו לאותה תוצאה?

נלענ"ד, שזוהי קושיה מאוד גדולה, **ופלא שהמפרשים לא עמדו על כך.**

מכוח שאלה זו נראה להסביר מהלך חדש בעניין זה.

זכורים לנו דבריו של רבינו הרמח"ל ז"ל, בתחילת ספרו "מסילת ישרים", שהאדם לא בא לעולם, אלא כדי לעמוד בניסיונות. באם האדם עומד בניסיון אז שכרו הרבה מאוד. אבל אם הוא נכשל, אזי יעניש אותו בורא עולם במלוא חומרת הדין. הניסיונות שהבורא מעמיד בהם את האדם, בנויים באופן שיכול האדם להתמודד עימם ולגבור עליהם. שאם לא כן, אין זה מן הדין להענישו.

שלושה סוגי ניסיונות, ובכל אחד תועלת אחרת

כאן עלינו להרחיב מעט ולהסביר את מושג 'הניסיון', משמעותו ותכליתו. הפעם הראשונה בה מוצאים אנו שה' מנסה את האדם היא ביחס לאברהם אע"ה: **"וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם"** (בראשית כב, א). כאן, עמדו גדולי הראשונים והאחרונים ובפיהם תמיהה גדולה. נשמע את דבריו של רבינו משה אלשיך ז"ל, בספרו "תורת משה" (בראשית כב, א-ב):

"אומרו והא-להים נסה... הלא על זאת יתחמץ לבב אנוש היפלא

מה' קרב איש ולב עמוק, שיבא לנסות את איש אם יעשה ואם יחדל את

אשר יצונו? והלא מי כמוהו צופה ומביט כל מעשה אשר יעשה האדם

מראש ועד סוף... והנה על זרות מציאות הנסיון כי רב הוא מאד."

רבינו מציב את השאלה במלוא חדותה. המושג 'ניסיון' שייך אצל אדם בשר ודם, שאינו יודע מה התוצאה שתתקבל במצבים מסופקים, לכן הוא עורך ניסיונות ובעקבותיהם מגיע למסקנות. אבל, הלוא בו"ע יודע מה התוצאה שתתקבל מכל מעשה שהוא, אם כן, מהלך הניסיון שהוא יוצר אצל האדם הוא, רחוק מהבנתו! האלשיך הקי' ז"ל בונה את הסברו על סמך דברי המדרש:

"אחשבה להעלות ארוכתו במאמרם ז"ל בבראשית רבה (נה, ז).

וז"ל ה' צדיק יבחן וכו' אמר רבי יונתן הפשטני הזה כשפשתנו לוקה

אינו מקיש עליו ביותר מפני שהיא פוקעת, וכשפשתנו יפה הוא מקיש

עליו ביותר, למה, שהיא משתבחת והולכת? כך הקב"ה אינו מנסה את

הרשעים למה שאין יכולים לעמוד, ואת מי מנסה את הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן... ותשא אשת אדוניו את עיניה אל **יוסף**. אמר רבי יונתן **היוצר** הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק את הכלים המרועעים, למה שאינו מספיק להקיש עליו אחת עד שהוא שובר... אמר רבי אלעזר לבעל הבית שהיו לו שתי **פרות** אחת כחה יפה ואחת כחה רע. על מי הוא נותן את העול לא על אותה שכחה יפה, כך אין הקב"ה מנסה אלא את הצדיקים ע"כ.

והנה מאמר זה הובא בבראשית רבה גם בפרשה לב (ג), ומסיים בה **במשל הפרות** ה' צדיק יבחן **זה נח. ובמשל היוצר** מסיים בה והא- להים נסה את **אברהם**... נמצא כי **במשל הפשתני** מביא **מיוסף** וגו'..."

במדרש מתייחסים לשלושה אנשים שעמדו בניסיון, האחד נח, השני אברהם והשלישי יוסף. הנחת היסוד בנויה על הפסוק **'ה' צדיק יבחן'** (תהלים יא, ה), המלמדנו, שהבורא מעמיד בניסיונות רק צדיקים שיכולים לעמוד בהם, ואילו בפני הרשע אין הוא מעמיד שום ניסיון, מאחר וגלוי וידוע לפניו שיכשל בו. כדי להסביר את משמעות הניסיון ביחס לכל אחד מהם, נתנו חז"ל שלושה משלים.

ביחס לנח – נתנו משל של אדם שיש לו שתי פרות, האחת חזקה והאחת חלשה. ברור לכל, שאת העול שאליו הוא מחבר את המחרשה הכבדה יקשור **לפרה החזקה**, ולא לחלשה, מאחר ולא יהיה בכוחה לעמוד במשימה **ולחרוש את האדמה**. **ביחס לאברהם** – השתמשו במשל על **היוצר** המייצר כלים, **שבכדי להוכיח לקונה הנכנס לחנותו**, את איכות תוצרתו, הוא מקיש בחוזקה על הכלי, ובכך משכנע את הקונה שהכלי מעולה ואינו שביר. אבל, אם הכלי הוא מאיכות ירודה, אין הוא מקיש עליו כלל וכלל, מחשש שהמכה תסדוק את הכלי ותשברו.

ביחס ליוסף – השתמשו במשל על **יצרן הפשתן**, שבאם הפשתן שברשותו הוא מאיכות משובחת, הרי שהוא חובט בו **בחוזקה** מפני, שבכך **חוטף הפשתן משתבחים**, והבד שיעשה מהם יהיה טוב יותר. אבל, אם הפשתן שברשותו הוא מאיכות ירודה, אין הוא חובט בו בחוזקה מחשש שלא יעמוד בעוצמת המכה ויקרע. מאחר וכל דברי חז"ל בדקדוק עצום נאמרו, לא רק בעוסקים בהלכה דייקו בכל מילה ומילה ובכל אות ואות, אלא אף בנושאי אגדה, הכל מדוקדק בדבריהם כחוט השערה. כמו שביאר הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לסדר זרעים. שהרי אפילו שיחת חולין שלהם צריכה תלמוד (ע"ז יט, ב). ומכאן, שאם השתמשו במשלים שונים ביחס לכל אחד משלושת הצדיקים, ברור, שמסתתרת כאן הבנה שונה ומחודשת.

מחמת אריכות דבריו, נציג את מסקנות רבינו בלבד. שלושה סוגי הניסיונות

הם:

האחד – בו הניסיון נועד לחזק ולהעלות את נשמתו של המנוסה לדרגה גבוהה יותר. הווי אומר, הניסיון הוא **לצורך המנוסה**. זהו הניסיון שבו עמד יוסף, שתכליתו היתה:

"למען הכשיר וקדש את הצדיק, ולהסיר ממנו חלאת סיגי יצר הרע לטהרו מהם כמטהר ומצרף כסף. והוא כי יביאנו לידי עבירה ואז יערכו מלחמה היצר הטוב והיצר הרע, והוא בצדקתו יגבר על יצרו, ויכבשנו תחתיו כיום הלחמו ביום קרב. ומן היום ההוא ומעלה, יצרו הרע יפול תחת רגליו, עוד לא ירים ראש. ואגבו גם כל סיגי מחשבות רעות או שיורי פורענות מדברי עונות או מדות בלתי טובות גם הם יפלו עמו, עד קדוש יאמר לו".

כלומר, **בזכות הניסיון נתעלה יוסף עד שזכה להיקרא 'יוסף הצדיק'**. זו הסיבה שהשתמשו במשל של הפשתני, החובט בחוזקה בפשתן החזק, כדי להשביחו יותר ויותר. כלומר, המכות הם לצורך הפשתן, לצורך המוכה.

מצב **שני** הוא, ניסיון שנועד לרומם את כבוד ה' בבריאה. הרי, שהניסיון הוא **לצורך המנוסה**. זהו ניסיון העקידה בו הועמד אברהם מפני, שאומות העולם היו אומרים, שהעובדה שהקב"ה מקרב רק אותו, העניק לו מדרגת נביא, כרת עמו ברית, נתן לו את ארץ ישראל מוכיחה, שיש משוא פנים, כביכול, לפניו. לכן, העמיד את אברהם בניסיון גדול ועצום, עד לאין שיעור, שאין בכוח אדם לעמוד בו, ובכך הוכיח להם, שאברהם זכה למעמדו הנשגב בזכות ולא בחסד. בכך **התקדש שמו יתברך**. לכן השתמשו כאן במשל של יוצר הכלים, שהסיבה שהוא **מכה על הכלי בחוזקה** היא, כדי להוכיח לכל, שהכלים שהוא מייצר חזקים ומשובחים הם, הווי אומר, **לצורך עצמו**.

האופן **השלישי** הוא, שהניסיון בו יעמוד הצדיק יביא תועלת לבני דורו. הרי שהניסיון הוא **לצורך הדור**. זה הניסיון שנח הועמד בו בתיבה, שהייסורים שבאו עליו לא לטובת עצמו היו, לא לטובת השי"ת, אלא לתועלת בני הדור. לכן נקטו כאן את המשל של הפרות, שבכך שמחברים את העול לפרה החזקה, אין היא משתבחת, אף לא בעליה משתבח, אלא שהאדמה שהיא מעבדת אותה, נחרשת טוב יותר. הרי שהתועלת היא לצד ג', כפי שבנמשל התועלת מיסורי הצדיק מגיעה לבני דורו. **הניסיון של הצדיק מתבטא בכך, אם הוא מקבל את הייסורים באהבה, למרות שאין לו בכך שום תועלת, הוא מוכן לסובלם באהבה כדי לסייע לאחרים.**

כך מצאנו, שמכך שרבי חנינא בן דוסא לא נהנה מן העולם כלל וכלל, הסתפק בכך חרובים מערב שבת לערב שבת, **נהנו מכך בני דורו**: "בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת **כל העולם כולו ניזון** בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" (חולין פו, א).

רבי יהודה הנשיא התנסה בכך שסבל שלוש עשרה שנה מייסורים נוראים בשיניו, ובזכות זה אף מעוברת לא הפילה בכל ארץ ישראל, כל אותם שנים (בר"ר צו, ה. ירושלמי כלאיים פ"ט, ה"ג).

למדנו אפוא: **א.** תכלית הניסיון אינה לבחון כיצד יגיב האדם, כי זאת יודע הבורא מראש, אלא לצורך תועלת מסוימת. **ב.** ניסיונות מביאים רק על צדיקים ולא על רשעים. **ג.** עוצמת הניסיון, לעולם לא תעלה על כוח העמידה של המנוסה. אין הקב"ה מעמיד את האדם בפני 'מבחן מכשיל'. אי לכך, מאחר וכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו (סוכה נב, א), הרי שניסיונות הצדיקים גדולים משל 'בינוניים'. והניסיון המובא על אדם בהיותו בדרגה רוחנית גבוהה, קשה מזה שהובא עליו בזמן היותו בדרגה רוחנית נמוכה יותר.

עשרת המכות בנו את אמונת עם ישראל, החל מן 'האפס המוחלט'!

לאור כל הנ"ל, נמצא ישוב לשאלה שהצבנו בראשית המאמר. כשהטיל הקב"ה על משה, בהר חורב ליד הסנה, את התפקיד לגאול את ישראל ממצרים, הם היו שקועים במ"ט שערי טומאה. חדלו מלמול את עצמם, והיו עובדי עבודה זרה. לאחר עשרה חודשים, אשר בכל אחד מהם היכה ה' את מצרים במכה אחרת, ובכך הרס את ארבעת סוגי הכפירה, כמו שביאר הרמב"ן בסוף פרשת בא. הוכיח שכל אלוהי העמים אלילים, ו"לֹהֵי הָאָרֶץ וּמְלוֹאֲהָ תִבֵּל וְיִשְׁבִּי בָהּ" (תהלים כד, א). הם יצאו מעומק הטומאה, והיו מוכנים לצאת ממצרים לעבר המדבר למרות, שלא ידעו מה מצפה להם. דרגת אמונה זו, זכר להם ה' לדורי דורות ולנצח נצחים, כמו שאמר הנביא: "זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֵּת כְּלִילֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְמִדְבַּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיה ב, א). אבל עדין היתה, אמונתם 'בוסר', חלשה ורגישה, כאותו צמח שזה עתה יצא ממעבה האדמה, החל לצמוח ברם, כל רוח מצויה יכולה לשוברו. אי לכך, אילו היו הולכים לארץ ישראל דרך ארץ פלשתים, והיו רואים שלוש מאות אלף שלדים, הרי שאמונתם 'הטריה והצעירה' היתה קמלה ונובלת, עוד בטרם הצליחה להשתרש ולגדל גזע, ענפים ועלים. **ומאחר וניסיון זה היה קשה מידי עבורם, לא הכניסם בו"ע לתוכו.**

ה' מעביר את ישראל בין גזרי ים סוף כדי לרומם את אמונתם

הקב"ה המשיך לתת לעם ישראל 'סדרת חינוך' להעמקת האמונה וחישולה. לצורך כך הביאם לים סוף, ובעת קריעת הים חזו ניסים שעוצמתם עלתה חמשת מונים, על ניסי עשרת המכות (הגדה של פסח). בהיותם בים סוף הגיעו לדרגת נבואה, עד שהראו באצבע ואמרו "זֶה אֵלֵי וְאַנְהוּ" (שמות טו, ב), כמו שאמרו חז"ל (מכילתא פרשת השירה, ג): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי" במראות הנבואה.

ואם לדרגה זו הגיעה שפחה, הרי שמה שראו ישראל ודרגת הנבואה שהגיעו אליה, כפולה ומכופלת מזו שהגיעה אליה יחזקאל, שלפי כמה דעות הוא היה גדול שבנביאים. אז ורק אז, נתעלו לדרגת אמונה של "וַיֵּאֱמִינוּ בָּהּ וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדָה" (שמות יד, לא).

דבר נוסף בקריעת ים סוף שרומם את אמונתם, היתה ההנהגה של 'מידה כנגד מידה, שהם ראו עין בעין שהמצרים **שחטאו במים**, **נענשו במים**. עובדה זו היא שגרמה ליתרו, החכם שבאומות העולם, לקבל עול מלכות שמים. כמו שהוא סיפר כשהגיע אל משה: "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר יֹדוּ עֲלֵיהֶם" (שמות יח, יא), "במים דמו לאבדם והם נאבדו במים" (רש"י). ולא זו בלבד, אלא שהם ראו **שהסבל שסבל כל מצרי במים בתהליך טביעתו, היה שווה ערך לצרות שהוא עשה לישראל בהיותם במצרים**. רשע-קטן טבע מהר, רשע-גדול התענה הרבה עד שטבע (רש"י שמות טז, ה). הרי, שראו אמונה בחוש.

אבל כנראה, שגם בדרגה רוחנית זו עדין לא היו בשלים ללכת לארץ ישראל ולעמוד בניסיון של "בְּרִאֲתָם מִלְחָמָה", עדין קיים היה החשש שהניסיון יהיה קשה מידי עבורם, כל אמונתם יכולה לקרוס, והתוצאה תהיה: "וְשָׁבוּ מִצְרֵימָה"!

כל הניסיונות היו כדי לבדוק את דרגת אמונתם. כל הניסים לחזק את אמונתם!

עם יציאתם מים-סוף, מתחילה שרשרת של ניסיונות וחיזוקים באמונה. הם מגיעים למרה והנה, לפנייהם מים רבים שאינם ראויים לשתייה, אז הקב"ה מראה למשה עץ מר (...), הוא מכניס לתוך המים, והם נהיים מתוקים, כדי להראות להם, שהקב"ה ממתיק מים רעים בעזרת עץ מר! נשאלת השאלה, והלוא יכל הקב"ה להמתיק את המים בטרם נבראו? אלא, כדי לנסותם כיצד ינהגו במצב של חוסר מים. והנה, תלונתם הוכיחה, שעדיין מידת ביטחונם בה' קלושה. המתקת המים על ידי העץ, היתה צעד נוסף בחיזוק אמונתם בה'.

והנה, מיד לאחר שתם **ניסיון המים**, הם נופל עליהם **ניסיון הלחם**. בחמישה עשר באייר, חודש לאחר צאתם, תם מלאי הלחם שברשותם, והנה שוב: "וַיִּלְוּנוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בַּמִּדְבָּר וּגְוִי כִּי הוֹצֵאתָם אֶתְנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בְּרָעָב" (שמות טו, ב-ג).

ברור, שעם שאינו מחכה לראות את תשועת ה' ביחס למים ולחם, על אחת כמה וכמה, שלא יחכה לראות את ישועת ה' כנגד האויבים שמחכים להם בארץ כנען, כשאך התקרבו לגבול ויעמדו בפני הצורך להילחם, תיפול עליהם אימתה ופחד, פיק-ברכיים וחרדה שיבריחום חזרה למצרים!

יש אפוא צורך, להמשיך ולחזק את ביטחונם בה'. לכן, מתחיל הקב"ה להוריד להם מן מהשמים מידי בוקר, כשבכל יום ויום כל אדם ראה ניסים גדולים,

א. פתאום התחיל לרדת מידי בוקר חומר מוזר ומשונה, שלא נראה מעולם בתבל דוגמתו. ב. אותו חומר, היה עטוף בשתי שכבות טל, אחת למטה ואחת למעלה, כדי לשמור על ניקיונו. ג. "המרבה והממעט - יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם ומדדו בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו והממעט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגולת **וזהו נס גדול שנעשה בו**" (רש"י). אין זה משנה כמה כל אדם אסף אל תוך כליו, בין אם ביום מן הימים אסף כמות גדולה, ובין ביום שאסף כמות קטנה, כשמדד את החומר בביתו, מצא שהוא מתאים בדיוק למספר הנפשות, ביחס של עומר לגולגולת: "וַיִּמְדוּ בְּעֹמֶר וְלֹא הָעֲדִיף הַמְרַבָּה וְהַמְּמַעֵט לֹא הִחְסִיר אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ לֶקֶטוֹ" (שם, יח. רש"י פ' יז). ד. מן שנשאר עד הבוקר, לפתע התליע! מבלי כל סיבה הנראית לעין. ה. ביום השישי, מצא כל אדם בכליו, מנה כפולה ממה שהיה רגיל למצוא בכל יום. ו. אותו מן שהכל בטוחים היו, שמעצם מהותו אינו יכול להתקיים יותר מיממה אחת, גילה לפתע עמידות, לא התקלקל ולא התליע בשבת קודש. ז. כל אדם יכל להרגיש במן, איזה טעם שהיה אהוב עליו. ח. הצדיק מצא את הכמות הדרושה שלו ליד פתח אוהלו. כלומר, מיד כשהכניס מעט אל תוך כליו, הם התמלאו. ואילו הרשע, היה צריך ללכת מרחק רב מאוד, עד שמילא את הכמות הדרושה לבני משפחתו, הווי אומר, שכמה שהוא הכניס לתוך כליו, הם לא התמלאו. המן היה בהם בבחינת 'פוחת והולך'. רק לאחר הליכה מרובה ומאמץ רב, כפי שראתה חכמתו ית' לאותו אדם, התמלאו כליו במידה הנחוצה לו.

כל אותם ניסים ראו כל כלל ישראל מידי יום ביומו, מידי שבת בשבתו. ברור, שהדבר חיזק מאוד, מאוד את אמונתם. וכך כותב רבינו בחיי ז"ל בפירושו לדברים:

"למען ענותך ולמען נסותך להיטיבך באחריתך - כל ענוי המדבר הטורח הגדול שהיה לישראל בו לא היה אלא להביאם לידי נסיון **להרגיל טבעם במדת הבטחון ולהכניס בלבם אמונת ה' יתברך** עד שיחזור להם רגילות העבודה לטבע, כענין שכתוב (תהלים כה, ה) 'הדריכני באמתך ולמדני', מלשון (ירמיה ב, כד) 'פרא למוד מדבר', וכן (חושע י, י) 'עגלה מלומדה', כי בקש דוד ע"ה שידריכהו הש"י באמתו עד שיחזור לו מעשה עבודתו לטבע גמור, וזהו לשון התורה (דברים יד, כג) 'למען תלמד ליראה את ה' א-להיך', כלומר שתהיה מלומד ותרגיל טבעך בעבודת הש"י עד שלא תצטרך לטרוח עליו, ויהיה מעשה היראה דבר טבעי אצלך לעשותו כשאר הדברים הטבעיים אשר אתה עושה בטבע" (ח, טז).

והוא שאמרו בתלמוד: "שאלו תלמידיו את ר"ש בן יוחאי מפני מה לא ירד המן לישראל פעם אחת בשנה? אמר להם כדי שידאג כל אחד מישראל ויאמר שמא

למחר לא ירד המן ונמצאו בניו ובנותיו מתים ברעב, נמצאו כולן מכוונים לבם לאביהם שבשמים" (שם).

אולם, המקרא מלמדנו, שלמרות כל זה טרם התבססה אמונתם. כשחנו ברפידים ולא היה מים לעם לשתות, מיד "וַיִּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרָיִם לְהָמִית אֹתֵינוּ וְאֶת בְּנֵי וְאֶת בָּנֵי מִקְנֵי בְצִמָּא" (יז, א). עד כדי כך איבדו את אמונתם, שהתחילו לשאול את עצמם: "הִישׁ ה' בְּקֶרְבָּנוּ אִם אֵין?" (יז, ו). ואז מצווה ה' לעשות לעיניהם נס נוסף, להכות את הצור, ממנו יצאו מים בכמות אדירה, שתהא דייה להשקות את המיליונים הרבים. הנשמע אי פעם, שמצור החל לצאת לפתע נהר גדול! הלוא, פלא פלאים הוא!

ברם, למרות זאת, אמונתם עדיין לא יציבה. זאת הסיבה שעמלק בא ותוקף אותם. "וַהֲזִיחַ פֶּאֶשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וַגִּבֹּר יִשְׂרָאֵל וְכֹאשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וַגִּבֹּר עֲמֶלֶק" (יא). רש"י היפנה אותנו לפירושם של רבותינו במשנה:

"וכי יָדִיו שֶׁל מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה אוֹ שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה? אֶלָּא לומר לָךְ, כָּל זָמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְסֻתְּפָלִים כָּלִפִּי מַעֲלָה וּמִשְׁעָבָדִין אֶת לָבָם לְאַבְיָהֶם שֶׁבְּשָׂמִים הָיוּ מִתְגַּבְּרִים. וְאִם לֹא, הֵיוּ נוֹפְלִין" (ר"ה ג, ח). כלומר, שגם בעיצומה של המלחמה, היו להם נפילות מן האמונה!

מעמד הר-סיני הביא את ישראל לשיאה של אמונה שאין למעלה הימנה!

"אֵלֹהֵי קֶרְבָּנוּ לִפְנֵי הָרִי סִינִי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. דִּינֵנו" (הגדה של פסח), היקשו כל המפרשים, מה כל המעלה בהתקרבות להר-סיני, מבלי לקבל את התורה? ואפשר לענות על שאלה זאת, שמלבד עשרת הדברות שקבלו מפי הגבורה בסיני, הרי שבמעמד הר-סיני זכו להגיע לדרגת נבואה ואמונה, שאין בכוח אנוש להגיע אליהם. כבר למדנו מתורתו של רבינו משה במז"ל: **"שהמאמין על פי**

האותות יש בלבו דופי" (יסודי התורה ח, א).

שהרי יתכן, שביום מן הימים, יבוא נביא שקר וקוסם קסמים ויעשה אותות וניסים גדולים יותר! אם כן, אמונתו, על תנאי היא, כל זמן שלא יפגוש אדם שיעשה ניסים גדולים יותר מאלה שעשה משה. יוצא אפוא, שבששת השבועות שבין קריעת ים סוף למעמד הר-סיני, למרות שהיו בדרגת אמונה של 'ויאמינו העם בה' ובמשה עבדו', עדיין לא הגיעו לדרגת אמונה מושלמת. בכך נבין כיצד זה הגיעו בהיותם ברפידים למצב של תהייה: "הֲיֵשׁ ה' בְּקֶרְבָּנוּ אִם אֵין?" (שמות יז, ז).

"ובמה האמינו בו במעמד הר סיני **שעינינו ראו ולא אזנינו**

שמעו ולא אחר ... ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך **וגם בך יאמינו לעולם** מכלל שקודם דבר זה לא

האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה" (שם).

לאחר שהגיעו לשיא של אמונה שלא תתכן דרגה גבוהה הימנו, והתרוממו עד לדרגה נוראה שפרחה נשמתם, אז מצווה אותם בורא עולם ללכת לכיוון ארץ ישראל, אותה הם אמורים לכבוש ללא שום מלחמה. כש"כ:

"רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ" (דברים א, ח),

"אין מערער בדבר **ואינכם צריכים למלחמה** אילו לא שלחו מרגלים לא

היו צריכין לכלי זיין" (רש"י).

כיוון שכל תושביה, אחוזי פחד וחלחלה, מפני העם אשר **ים סוף נקרע בפניו**, הממלכה המצרית **כרעה לפניו**, כל העולם רעד בשעה שבורא כל עולמים ירד על הר-סיני **ונגלה אליו** כש"כ: "חיל אַחַז יִשְׁבִּי פִלְשֶׁת. אַז נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדֹם אֵילֵי מִוָּאב יֹאחֲזֵמוּ רָעַד נִמְגֹו כָּל יִשְׁבֵּי כְנָעַן" (שמות טו, יד-טו).

בדרגת אמונה כה גבוהה, הרי **שהניסיון ללכת לארץ ישראל לא היה קשה כלל וכלל**. הוא נכנס לתוך המסגרת של הכלל 'ה' צדיק יבחן'. לכן, כשהם דרשו לשלוח מרגלים הרי, שבעצם הבקשה כבר היה כשלון גדול. ברור, שהאימון שנתן העם בדיבת המרגלים, שדברו סרה 'על ה' ועל משיחו' ביטא נפילה נוראה ממרומי אמונת הר-סיני, אל תחתית הכפירה המוחלטת. חטא אשר אין לו כפרה. לכן רצה בורא עולם להשמידם ולמחותם מעל פני האדמה. שהרי, עשה את כל ההשתדלות להקטין את הניסיון עד לדרגה הנמוכה ביותר. שכן, מהותו של ניסיון הוא הפער שבין דרגתו האמיתית של האדם, לבין החטא המזדמן לפניו.

דומני, שאין משל טוב יותר מזה שנתן הנביא כאשר הוא מדמה את כלל ישראל לכרם: "כִּי כָרֶם ה' צִבְא־וֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ יְהוּדָה נָטַע שְׁעָשׂוּעִיו". והנה בעל הכרם עשה את מירב המאמצים האפשריים כדי לטפח את כרמו, אבל למרות הכל, הכרם מאכזב את בעליו, עד שאינו רואה לו שום תקנה.

"אֲשִׁירָה נָא לִידִידֵי שִׁירַת דָּוִד לְכַרְמוֹ כָּרֶם הָיָה לִידִידֵי בְּקָרוֹן בֶּן שָׁמוֹ: וַיַּעֲזֹקְהוּ וַיִּסְקְלֵהוּ וַיִּטְעֵהוּ שָׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכּוֹ וְגַם יָקַב חֶצֶב בּוֹ וַיִּקּוּ לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בָּאֲשִׁים: וַעֲתָה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שִׁפְטוּ נָא בֵּינִי וּבֵין כְּרָמִי: מָה לַעֲשׂוֹת עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ **מִדּוּעַ קוִיִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בָּאֲשִׁים**: וַעֲתָה אוֹדִיעָה נָא אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה לְכַרְמִי הֵסֵר מִשׁוֹכְתּוֹ וְהָיָה לְבָעַר פָּרֶץ גָּדְרוֹ וְהָיָה לְמֶרְקָס" (ישעיה ח, א-ז).

הקב"ה בחר בעם ישראל, רומם אותם מכל עם ולשון והתייחס אליהם באופן מיוחד, לא כאל כל בני האדם, אלא כאל בניו שהרי כך אמר רבי עקיבא: "חֲבָה יְתֵרָה נֹודַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָּנִים לְמָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד, א), 'בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (אבות ג, יד). כדי להמשיך ולרומם אותם, הוא מעמיד אותם בניסיונות, אבל

תמיד אך ורק באופן שהם יוכלו לעמוד בהם. לכן לא העמיד אותם בניסיון של כניסה מידית לארץ ישראל, דרך שטח שבו מפוזרים שלוש מאות אלף שלדים, של אחיהם בני אפרים. הוא המשיך לרומם את אמונתם, ומשעה שלמרות הכל, סרבו להיכנס לארץ ישראל, מובנת האכזבה של בורא עולם מעם סגולתו.

"האמנציפציה" היתה ניסיון לטובת ישראל אבל נכשלו בו והפכה לרעתם.

כבר אמרו גדולי הדורות, שהמהפכה התרבותית, הכלכלית, החברתית והמדעית שהביאו לעידן, שנקרא 'תקופת ההשכלה', תכליתה היתה לאפשר לעם ישראל, ללמוד תורה מתוך ישוב הדעת, מתוך רווחה ולא מתוך עניות, בתוך חברה סבלנית ולא מתוך עולם אנטישמי. לכן, הניסיון היה בהחלט ברמה שהם יכלו לעמוד בה. אבל למרות הכל, הם ניצלו את האמנציפציה – שוויון זכויות – כדי להתקרב אל הגויים, כדי לפרוק עול תורה ומצוות, ולהתבולל בתוך העולם האירופאי. מכאן מובן, שהעונש שהם קבלו בכך שהתעוררה תנועה אנטישמית חדשה ואיומה, שהביאה בסופו של דבר לשואה הנוראה, שהיתה בגלל שלא עמדו בניסיון, במקום לנצל את הטוב שהביא הבורא לעולם, כדי להתעלות ולהודות לו השתמשו בו כדי למרוד בו.

סיכום: הקב"ה לא כיוון את ישראל דרך ארץ פלשתיים, כיוון

שהיתה זרועה שלדים של בני שבט אפרים, וזה היה ניסיון מידי גדול עבור בני"י, ואז הם היו חוזרים למצרים. ה' מעמיד את האדם רק בניסיון שיכול לעמוד בו. האלשיך הק' מסביר, שישנם שלושה סוגי ניסיונות. הבורא המשיך לחזק ולעלות את רמת אמונתם בים סוף, במרה, על ידי המן, על ידי ובהר-סיני, רק אז נתן להם את הציווי ללכת לארץ ישראל. מפני, שזה ניסיון קטן. הם נכשלו גם בניסיון זה, לכן נענשו בצורה קשה.